

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રવીણ - ૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨)

રવિવાર, ૪ માર્ચ ૨૦૧૮

કુલ ગુણ : ૧૦૦

- નોંધ :- (૧) આપેલ આવૃત્તિ પ્રમાણેના પુસ્તકના જવાબ જ માન્ય રાખવા. તે સિવાયની આવૃત્તિના જવાબ માન્ય ન રાખવા.
(૨) જમણી બાજુએ આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના ગુણાંક દર્શાવે છે.
(૩) જમણી બાજુએ પ્રશ્નની બાજુમાં કૌંસમાં આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના જવાબના પાઠ/પાના નંબર દર્શાવે છે.

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (અંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં (✓)
કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ - પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં જ કરવી.

વિશેષ નોંધ

આપ જ્યારે પેપર તપાસો ત્યારે જ્યારે લાંબા જવાબોમાં દા. ત. ટૂંકનોંધ, પાંચ મુદ્દાના વાક્યો, કારણો વગેરે પ્રશ્નોમાં આપ જ્યારે ફાળવેલા ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં હોવ ત્યારે પરીક્ષાર્થીએ કયો મુદ્દો નથી લખ્યો જેના તમે ગુણ કાપ્યા છે. તેની તમે ટૂંકમાં ડાબી બાજુ ઉપર નોંધ લખો. દા.ત. માર્ચ-૨૦૧૭માં પ્રવેશ-૧ માં 'જોબનપગીનું પરિવર્તન' ટૂંકનોંધ પૂછાઈ હતી. જેમાં જોબનપગી પ્રાર્થના કરતાં પોતાના દોષનું વર્ણન કરતાં કહે છે. 'પ્રભુ ! હું કુળહીન, કુટિલ, કુપાત્ર, બુદ્ધિહીન છું. મેં આપને ન ઓળખ્યા. દીનબંધુ ! દયા કરો. મારું મહાપાપ મટાડો.' આ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ નથી લખ્યો તો બાજુમાં તમે લખી શકો કે 'પોતાના દોષ કહે છે.' આટલું જ લખવાનું છે અને તમે ગુણ ઓછા આપી શકો છો એટલે કે ફાળવેલ ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં પહેલાં બાજુમાં કયો મુદ્દો નથી તેની ટૂંકમાં નોંધ લખવી જરૂરી છે.

(વિભાગ - ૧ : શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના, પંદરમી આવૃત્તિ - ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫)

પ્ર.૧ નીચે આપેલામાંથી કોઈ પણ બે વિષયના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રનાં ત્રણ પ્રમાણો આપો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ :- દરેક પ્રમાણ દીઠ ૧ ગુણ. સંદર્ભ શાસ્ત્રનું નામ અને ક્રમાંક લખવો ફરજિયાત છે. પ્રમાણમાં ક્યારેક સંસ્કૃત શ્લોક અને ભાષાંતર હોય છે. પરીક્ષાર્થીએ કોઈ પણ એક લખ્યું હોય તો પણ સાચું આપવું.

૧. શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરીપણું : શ્રીમુખનાં વચનોના આધારે (૪/૩૨-૩૪)

પ્રમાણ-૧ : “શું જાણીએ વાત કરીએ ને તેમાંથી કોઈને અવળું પડે ? ને તેણે જે પોતાના અંગની દૃઢતા કરી હોય તે અંગ આ વાતે કરીને ત્રુટી જાય તો મૂળગેથી જાય અને એ વાત કર્યા વિના પણ ચાલતું નથી. અને એ વાત જો સમજતાં ન આવડે તો દૂષણ પણ ઘણાં આવે.” (વચ.લો. ૧૮)

પ્રમાણ- ૨ : “દૂસરા અવતાર હૈ સો કાર્ય-કારણ અવતાર હુઆ હૈ ઔર મેરા યહ અવતાર હૈ સો તો જીવોકું બ્રહ્મરૂપ કરકે આત્મિક મુક્તિ દેને કે વાસ્તે અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ જો હમ વહ મનુષ્ય જૈસા બન્યા હું.” (જૂના ખરડામાંથી)

પ્રમાણ- ૩ : અને એવા સર્વોપરી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે જ દયાએ કરીને જીવોના કલ્યાણને અર્થે આ પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થયા થકા સર્વ જનના નયનગોચર વર્તે છે ને તમારા ઈષ્ટદેવ છે ને તમારી સેવાને અંગીકાર કરે છે અને એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં કાંઈ પણ ભેદ નથી; એ બે એક જ છે. અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે અક્ષરાદિક સર્વના નિયંતા છે, ઈશ્વરના પણ ઈશ્વર છે, ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે, ને સર્વોપરી વર્તે છે, ને સર્વ અવતારના અવતારી છે. ને તમારે સર્વને એકાંતિક ભાવે કરીને ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે. અને આ ભગવાનના જે પૂર્વે ઘણાક અવતાર થયા છે, તે પણ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે ને પૂજવા યોગ્ય છે. (વચ.ગ.અં-૩૮)

પ્રમાણ- ૪ : જે એકરસ તેજ છે તેને આત્મા કહીએ તથા બ્રહ્મ કહીએ ને અક્ષરધામ કહીએ, અને એ પ્રકાશને વિષે ભગવાનની મૂર્તિ છે તેને આત્માનું તત્ત્વ કહીએ તથા પરબ્રહ્મ કહીએ તથા પુરુષોત્તમ કહીએ.... જે તેજને વિષે મૂર્તિ છે તે જ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે એમ જાણજો. (વચ.ગ.મ. ૧૩)

પ્રમાણ- ૫ : આ સત્સંગને વિષે જે ભગવાન વિરાજે છે (શ્રીજીમહારાજ) તે જ ભગવાનમાંથી સર્વે અવતાર થયાં છે. ને પોતે તો અવતારી છે ને એ જ સર્વના અંતર્યામી છે, અને એ જ અક્ષરધામને વિષે તેજોમય છે ને સદા સાકાર રૂપ છે ને અનંત ઐશ્વર્યયુક્ત છે. ને એ જ અનંત બ્રહ્માંડના રાજાધિરાજ છે ને અક્ષરબ્રહ્મના પણ કારણ છે. (વચ.અમ -૬)

૨. અક્ષર અને પુરુષોત્તમ વચ્ચે સંબંધ (૬/૧૦૮-૧૦૯)

પ્રમાણ : ૧ જ્યાં એ પુરુષોત્તમની મૂર્તિ છે ત્યાં જ અક્ષરધામનું મધ્ય છે. (વચ.ગ.મ. ૪૨)

પ્રમાણ : ૨ જે સ્વરૂપને વિષે પુરુષપ્રકૃતિ આદિક કાંઈ ઉપાધિ રહેતી નથી, એક પુરુષોત્તમ ભગવાન જ રહે છે એ અક્ષરનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ છે. (સા. ૫)

પ્રમાણ : ૩ અક્ષરબ્રહ્મ પરબ્રહ્મના પ્રિયતમ, નિકટતમ, આદર્શ, ઉત્તમ સેવક-ભક્ત રૂપે ધામમાં તથા જે જે બ્રહ્માડમાં, પુરુષોત્તમ ભગવાન પધારે છે ત્યાં ત્યાં તેમની સાથે જ હોય છે. (ગ.પ્ર.૭૧, ગ.મ. ૪૨ના આધારે)

પ્રમાણ : ૪ પુરુષોત્તમ ભગવાન... આત્મા ને (તથા) અક્ષર એ સર્વના પ્રેરક છે ને સ્વતંત્ર છે ને નિયંતા છે ને સકળ ઐશ્વર્ય-સંપન્ન છે ને પર થકી પર એવું જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે. (ગ. પ્ર. ૬૪)

પ્રમાણ : ૫ પુરુષોત્તમ ભગવાનનું સામર્થ્ય અનંત અપાર છે. એ ધારે તો તે અક્ષરને પણ લીન કરીને પોતે સ્વરાટ્ થકા એકલા જ વિરાજમાન રહે અને પોતાને મનમાં આવે તો એ અક્ષરધામ વિના પણ અનંત કોટિ મુક્તને પોતાને ઐશ્વર્ય કરીને ધારવાને સમર્થ છે. (લો.૧૩)

પ્રમાણ : ૬ ‘ભગવાનનું જે અક્ષરધામ ને તે ધામને વિષે રહી એવી જે ભગવાનની મૂર્તિ ને તે ધામને વિષે રહ્યા એવા જે ભગવાનના ભક્ત તે વિના... સર્વે નાશવંત છે.’ અર્થાત્ ધામ, ધામી અને મુક્ત આ ત્રણ આત્યંતિક પ્રલયને અંતે રહે જ છે. (ગ.મ.૨૪)

૩. પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એક જ સર્વકર્તા છે. (૨/૪-૫)

પ્રમાણ- ૧: અન્તઃ પ્રવિષ્ટઃ શાસ્તા જનાનાં સર્વાત્મા। અર્થાત્ સર્વજનોના આત્માપણે સર્વમાં અંતઃપ્રવેશ કરીને સર્વનું શાસન કરનારા - નિયમન કરનારા ભગવાન છે. (તૈત્તિરીયારણ્યકમ્ : ૩/૧૧)

પ્રમાણ- ૨: “અને સર્વના કારણરૂપ એવા ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા છે તો પણ પોતાના અંગમાંથી યોગકળાએ કરીને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ છે ને પાછાં પોતાના વિષે લય કરવાને સમર્થ છે... તેને સમજુ હોય તે જાણે જે, ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાય છે તો પણ એ ભગવાન સર્વના કારણ છે અને સર્વના કર્તા છે ને સમર્થ છે.” (વચ. લોયા ૨)

પ્રમાણ-૩ : “તેમ દેશ, કાળ, કર્મ, માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલું ચાલે, પણ પરમેશ્વરના ગમતા બહાર અણુમાત્ર પણ ન ચાલે, માટે સર્વકર્તા તે પરમેશ્વર જ છે.” (ગ.મ. ૨૧)

પ્ર.૨ પ્રમાણ, સિદ્ધાંત કે કડી પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ : ૫)

૧. પ્રાણ થકી મુને વૈષ્ણવ વહાલાં, રાત-દિવસ હૃદે ભાવું રે, (૫/૮૦)

જ. ગુણાતીત સંતનો મહિમા : પરોક્ષ ભક્ત-કવિઓનાં પદોમાં

૨. “તેમના તો નિરંતરના જામીન અમે છીએ.” (૬/૧૧૮, ૧૧૯)

જ. શ્રીજીમહારાજે કહેલો ‘સ્વામી’ નો અસાધારણ મહિમા

૩. અહો ! આ તો જોગીનું કામ છે. (૬/૧૨૮, ૧૨૯)

જ. સદ્. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહેલો, ‘સ્વામી’નો અસાધારણ મહિમા

૪. તે સંત થકી ભગવાન અથવા ભગવાનના ધામ તે અણુમાત્ર છેટે નથી. (૫/૮૫)

જ. ગુણાતીત સંતનો મહિમા : શ્રીજીમહારાજના શ્રીમુખે

૫. તમેવ વિદિત્વાતિમૃત્યુમેતિ નાન્યઃ પન્થા વિદ્યતેડયનાય॥ (૫/૬૬)

જ. પ્રગટને ઓળખવા એ જ જ્ઞાન

પ્ર.૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો. (કુલ ગુણ : ૪)

❏ નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

(૧) ૧, ૩ (૬/૧૩૮)

(૨) ૨, ૩, ૪ (૫/૮૩, ૮૪)

પ્ર.૪ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક વર્ણવી સિદ્ધાંત લખો. (કુલ ગુણ : ૪)

❏ નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ ને સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ

૧. જૂનાગઢમાં એક માસ સ્વામીના સમાગમની શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા (૬/૧૨૦-૧૨૧) જૂનાગઢની મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે શ્રીજીમહારાજે સંપ્રદાયના આશ્રિત સંતોને જૂનાગઢ દર વર્ષે એક માસ રહેવાની આજ્ઞા કરી હતી.

‘વળી, સંતને આપી આગન્યા રે, રે’વું નહિ આહીં આવ્યા વિના રે;

વરસો વરસ એક માસ રે, કરવો આ મંદિર માંહી વાસ રે.’ (નિ.કા. પુરુષોત્તમપ્રકાશ : ૩૨)

સંપ્રદાયના તમામ સંતે પાળવાની આ આજ્ઞાનું હાર્દ તપાસતાં જણાશે કે શ્રીજીમહારાજની સર્વોપરી ઉપાસના અને તેમનો મહિમા દઢ કરવા જૂનાગઢ રહી સ્વામીનો સમાગમ કરવાનું જરૂરી હતું, કારણ અક્ષરના સંગે જ અક્ષરરૂપ થવાય અને પુરુષોત્તમનો મહિમા સમજાય. શ્રીજીની આ આજ્ઞા પાળી, સદ્ ગોપાળાનંદ સ્વામી પણ દર વર્ષે જૂનાગઢ પધારતા. કોઈ વર્ષે ન અવાયું હોય તો બીજે વર્ષે બે માસ રહેતા. સંપ્રદાયમાં કેટલાક એમ કહે છે કે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અભણ હતા અને જૂનાગઢ મંદિર એક ખૂણે હતું. તેથી તેમને સમાગમનો લાભ મળે તેથી મહારાજે આવી આજ્ઞા કરી હતી. પરંતુ અક્ષરબ્રહ્મને આ લોકની વિદ્યા ભણવાની જરૂર જ નથી. વેદ પણ તેમને ‘નેતિ નેતિ’ કહે છે. વળી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો વાંચતા પ્રતીતિ થાય છે કે **બ્રહ્મવિદ્યાનું મૂળ જ સ્વામી હતા.** જેથી સંપ્રદાયના તમામ સંતોને તેમના સમાગમની અપેક્ષા રહે. સંપ્રદાયમાં પ્રચલિત સદ્ગુરુઓની વાતોમાં, ‘સ્વામીની વાતું’ એવી વિશિષ્ટ અને અપૂર્વ છે તેથી સંપ્રદાયના સંતો પણ તેમની વાતોમાં ‘સ્વામીની વાતું’નાં પ્રમાણો આપે છે. **સિદ્ધાંત :** જેવો સંગ તેવો રંગ. અક્ષરના સંગે રહીએ તો જ અક્ષરરૂપ થવાય અને પુરુષોત્તમને પમાય. અક્ષરધામમાં જવાય. માટે સર્વને બ્રહ્મરૂપ થવું સુગમ પડે માટે મહારાજે આ આજ્ઞા કરી હતી.

૨. **રામાનંદ સ્વામીએ લાલજી સુથારને આપેલો ઠપકો (૪/૪૮)** શ્રીજીમહારાજ તીર્થોમાં ફરતાં ફરતાં લોજપુર પધાર્યા. રામાનંદ સ્વામી તે વખતે ભૂજનગર બિરાજમાન હતા રામાનંદ સ્વામી વર્ણીની મોટપ જાણતા હતા. તેથી તેમણે તેમના બધા જ શિષ્યોને લોજપુર જઈ વર્ણીનાં દર્શન કરવા આજ્ઞા કરી. શેખપાટના લાલજી સુતાર (પાછળથી સદ્.નિષ્કુળાનંદ સ્વામી)ને ગુરુ રામાનંદ સ્વામીમાં અપાર સ્નેહ હતો ને તેમને વિષે ગુરુભાવ હતો, તેથી તેઓ લોજ ન જતાં ભૂજ ગયા. તેથી રામાનંદ સ્વામીએ તેમને પૂછ્યું : “મારી આજ્ઞાની અવજ્ઞા કરી કેમ અહીં આવ્યા ? એ વર્ણી તો અતિ મોટા છે અને દર્શન કરવા યોગ્ય છે.” લાલજી ભક્તે પૂછ્યું : “એ વર્ણી કેવા મોટા છે ? આપના જેવા ?” રામાનંદ સ્વામીએ કહ્યું : “અમારાથી પણ મોટા છે. શ્રીકૃષ્ણથી પણ મોટા છે. એ વર્ણી સર્વ અવતારોના કારણ પરાત્પર, અપ્રાકૃત, ગુણૈશ્વર્યવાળા પુરુષોત્તમ છે.” આ પ્રમાણે રામાનંદ સ્વામીએ મહારાજનો ઘણો મહિમા કહ્યો ને લાલજી ભક્તને લોજ ન જવા માટે ઠપકો આપ્યો. આ પ્રસંગ ‘હરિલીલામૃત’માં આ પ્રમાણે લખ્યો છે. - “કહે લાલજી તે મોટા કેવા, દત્તાત્રિ કે ઋષભદેવ જેવા; કે શું છે રામચંદ્ર સમાન, રામાનંદ કહે સુણો કાન. જેમ કૃષ્ણ મોટા સરવેથી, તેમ આ છે મોટા વળી એથી; આ છે અવતારના અવતારી, ઘણું શું કહીએ વિસ્તારી... એવા મોટાનાં દર્શન મૂકી, કેમ આવ્યો છો કચ્છમાં ચૂકી ?” (હરિલીલામૃત : ૪-૩) **સિદ્ધાંત :-** પોતાના ભક્તોને સર્વોપરી ભગવાનનો નિશ્ચય કરાવવા માટે ઠપકો આપીને પણ ભગવાન ભજવાનો સાચો માર્ગ બતાવ્યો.
૩. **“છોકરા ભગવાનને તોળ મા.” (૪/૫૨-૫૩)** સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી જ્યારે અવતાર-અવતારીના ભેદની વાતો કરતા ત્યારે મોટા આત્માનંદ સ્વામી-જે તેમના કરતાં ઉંમરમાં મોટા હતા તે કહે : “છોકરા, ભગવાનને તોળ મા.” (ભગવાનની તુલના ન કર.) ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામી તેમને હસીને કહેતા : “સ્વામી ! આ વાત તમને આજે નહીં સમજાય પણ ભવિષ્યમાં કોઈ સાધુ મળશે તે સમજાવશે.” પરંતુ જ્યારે આત્માનંદ સ્વામીને એકસો ને સોળ વરસ થયાં છતાં આયુષ્યનો અંત ન આવ્યો ત્યારે તેમને વિચાર થયો કે ‘મને કંઈ વાસના નથી, છતાં મહારાજ કેમ તેડવા આવતા નથી ?’ ત્યારે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ સર્વોપરી ઉપાસનાની વાત તેમને પોતાને જ મહારાજે સ્વમુખે સર્વોપરીપણાના પ્રસંગો કહેલાં તે યાદ કરાવીને કરી. ત્યારપછી સ્વામીને સમજણની એ કસર ટળી ત્યાર બાદ મહારાજ તેમને ધામમાં લઈ ગયા. **સિદ્ધાંત :** (૧) શ્રીજીમહારાજનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજ્યા વિના ગમે તેટલા મોટા પરમહંસ હોય કે સદ્ગુરુ હોય પણ મોક્ષ માર્ગે જવામાં કસર રહી જાય છે. (૨) ગોપાળાનંદ સ્વામી જેવા મોટેરા સંત હોવા છતાં સર્વોપરી નિષ્ઠા કરાવી શકતા નથી અને મોટા સદ્ગુરુની વાત કરે છે. આમ ભગવાનનો સર્વોપરી નિશ્ચય અક્ષર બ્રહ્મ કે ભગવાનને ધારક એવા જે સંત જ કરાવી શકે.

પ્ર.પનીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયનું વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ :- (૧) વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું. (૨) ગુણના પ્રમાણમાં સંદર્ભો અને પ્રસંગો હોય તો ચાલે, બધા જ પ્રસંગ લખવા એવું જરૂરી નથી.

૧. **ગુણાતીત સંતનો મહિમા :** ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના શ્રીમુખે (૫/૮૭-૮૮)
- જ. સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે : ‘મોટા છે, ભગવાનના મળેલા છે, ભગવાનના વચનમાં વર્તે છે, ભીડો ખમે છે, ભગવાન એને વશ છે, ભગવાન એ કહે એમ કરે છે, ભગવાન એ કહે એમ ફરે છે, ભગવાનને એણે જીત્યા છે, ભગવાનના અભિપ્રાયના જાણનારા છે, મોક્ષના દાતા છે, એને દર્શને ભગવાનનું દર્શન થયું, એને પૂજ્યે ભગવાન પૂજાઈ રહ્યા, ગર્ભવાસ, જમપુરી ને ચોરાશીઓ એ મુકાવે છે ને વિહદ જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પમાડે છે, ને ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પમાડે છે, એવા મોટા છે, એના વિના ભગવાનને ચાલતું નથી, એનાં દર્શને પંચમહાપાપ બળી જાય છે,

એની ઈન્દ્રિયુંની ક્રિયાએ કરીને બ્રહ્માંડ સચેતન થાય છે, એનાથી કાળ, કર્મ ને માયા થર થર કંપે છે, જેમ દેહને પૂજ્યે જીવ પૂજાઈ રહ્યો તેમ આ સાધુને પૂજ્યે ભગવાન પૂજાઈ રહ્યા, એ અન્નદાતા છે, અંતર્યામી છે, સર્વજ્ઞ છે, એનું કર્યું થાય છે, ને એ મનુષ્ય જેવા દેખાય છે પણ મનુષ્ય જેવા નથી, ભગવાન એના ભેળા રહ્યા છે, અવિનાશી ધામને પમાડે છે, કર્તા થકા અકર્તા છે, વૃક્ષની પેઠે એનો દેહ પરને અર્થે છે. સંતનાં લક્ષણ કહ્યાં છે એવા છે, ‘કામીલ, કાબીલ સબ હુન્નર તેરે હાથ’ એવા છે.” (સ્વા.વા. ૪/૧૩૯) ‘સર્વ કરતાં સંત મોટા. તેનો મહિમા કહ્યો તેની વિક્તિ જે, સર્વ કરતાં પૃથ્વી મોટી ને તેથી જળ, તેજ, વાયુ, આકાશ, અહંકાર, મહત્ત્વ, પ્રધાનપુરુષ, ને મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ ને અક્ષર સુધી એકબીજાંથી મોટાં છે ને તે સર્વેના આધાર ભગવાન છે, એવા મોટા ભગવાન તેને સંત પોતાના હૃદયમાં અખંડ ધારી રહ્યાં છે, માટે તે મોટા છે.” (સ્વા.વા. ૨/૧૧૦)

૨. ભગવાનમાં મનુષ્યભાવ રહી જાય તો કલ્યાણ ન થાય. (૩/૨૩-૨૪)

જ. ભગવાન અને બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુણાતીત સંત મનુષ્યદેહ રૂપે પ્રગટ થાય છે છતાં સદા દિવ્ય-નિર્દોષ અને ગુણાતીત જ છે. તેમાં માયા કે મનુષ્યભાવનો લેશ પણ નથી. છતાં તે ભગવાનને વિષે જે અલ્પમતિવાળા છે તે જેવા જેવા દોષ કલ્પે છે તે ભગવાનને વિષે તો એકે દોષ નથી; પણ કલ્પનારાની બુદ્ધિમાંથી એ દોષ કોઈ કાળે ટળવાના નહિ. તેમાં જે ભગવાનને કામી સમજે છે તે પોતે અત્યંત કામી થઈ જાય છે, અને જે ભગવાનને ક્રોધી સમજે છે તે પોતે અત્યંત ક્રોધી થઈ જાય છે, ને જે ભગવાનને લોભી સમજે છે તે પોતે અત્યંત લોભી થઈ જાય છે, ને જે ભગવાનને ઈર્ષ્યાવાન સમજે છે તે પોતે અત્યંત ઈર્ષ્યાવાન થઈ જાય છે. એ આદિક જે જે દોષ ભગવાનને વિષે કલ્પે છે, તે તો જેમ સૂર્ય સામી ધૂળની ફાંટ ભરીને નાંખીએ તે પોતાની આંખમાં પડે છે તેમ ભગવાનને વિષે જે જાતનો દોષ કલ્પે છે તે દોષ પોતાને દુઃખ દે.” (વચ.ગ.પ્ર. ૨૪) આ મુદ્દાની વધુ છણાવટ કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે: અવજાનન્તિ માં મૂઢા માનુષીં તનુમાશ્રિતમ્। પરં ભાવમજાનન્તો મમ ભૂતમહેશ્વરમ્॥ માટે જે મૂઢ છે તે ભગવાનના એવા પરમ ભાવને જાણ્યા વિના ભગવાનને વિષે પોતાના જેવા મનુષ્યના ભાવ પરકે છે, તે મનુષ્યભાવ તે શું ? તો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, આશા, તૃષ્ણા ઈત્યાદિક અંતઃકરણના ભાવ છે તથા હાડ, ચામ, મળ, મૂત્રાદિક તથા જન્મ, મરણ, બાળ યૌવન, વૃદ્ધ એ સર્વે દેહના ભાવ છે ઈત્યાદિક જે મનુષ્યભાવ તે સર્વ ભાવને ભગવાનને વિષે પરકે છે. માટે એવા ભાવનો પરકનારો જે હોય તેને ભગવાનના નિશ્ચય જેવું જણાય છે, તો પણ તેનો નિશ્ચય કાચો છે. અને એ જરૂર સત્સંગમાંથી પડશે....જ્યારે ભગવાનને વિષે એવો દિવ્યભાવ ન સમજે ત્યારે એને વાતે વાતે ધોખો થાય ને ગુણ-અવગુણ લીધા કરે જે ‘(ભગવાન) આનીકોરનો પક્ષ રાખે છે ને અમારો પક્ષ રાખતા નથી.તેણે કરીને એનું અંતર દિવસે દિવસે પાછું પડીને અંતે તે વિમુખ થાય છે. (વચ.લો. ૧૮) ભક્તને જો ક્યારેક અસત્ દેશ, અસત્ કાળ, અસત્ સંગ... ભગવાનના ચરિત્રને વિષે સંદેહ થાય ને ભગવાનનો અભાવ આવે તો એ જીવ પૂર્ણમાસીના ચંદ્રમા જેવો હતો, પણ પાછો અમાવાસ્યાના ચંદ્ર જેવો થઈ જાય. જીવ કલ્યાણના માર્ગમાંથી તત્કાળ પડી જાય છે. જીવ કોઈ રીતે વિમુખ થયા વિના રહે નહિ. (વચ. વર. ૧૨) એવા જે પરમેશ્વર તેનાં ચરિત્રને વિષે ને તે ભગવાનની સમજણ તેને વિષે જે દોષ દેખે છે તેને વિમુખ ને અધર્મી જાણવો અને સર્વે મૂર્ખનો રાજા જાણવો. (વચ.ગ.મ. ૫૩) પોતે ગમે તેવો મોટો હોય પણ ભગવાનમાં કુતર્ક કરે તો તે માયા પર થઈ શકે નહિ. ‘ભગવાનની યોગકળામાં બ્રહ્માદિક જેવાને કુતર્ક થાય તો એ ભગવાનની માયાના બળના પારને પામ્યા ન કહેવાય. (વચ.લો. ૪) ભગવાનમાં મનુષ્યભાવ રહી જાય તો કલ્યાણ ન થાય. (સ્વા.વા. ૫/૧૧૫)

૩. બ્રહ્મરૂપ થવાની આવશ્યકતા : નિર્વિઘ્ન ભક્તિ માટે (૬/૯૭-૯૮)

જ. શ્રીજીમહારાજ વચનામૃતમાં નિર્વિઘ્ન ભક્તિનો માર્ગ ચીંધતા કહે છે : “એવી સ્થિતિમાં શિવજી નો’તા વર્તતા તો મોહિની સ્વરૂપમાં મોહ પામ્યા અને એવી સ્થિતિમાં બ્રહ્મા નો’તા વર્તતા તો સરસ્વતીને દેખીને મોહ પામ્યા અને એવી સ્થિતિમાં નારદજી નો’તા વર્તતા તો પરણ્યાનું મન થયું અને ઈન્દ્ર તથા ચંદ્રાદિક તેમને જો એવી સ્થિતિ નો’તી તો કલંક લાગ્યા.” (વચ. ગ.પ્ર. ૨૩) માટે જ જો ભગવાનની ભક્તિ નિર્વિઘ્નપણે કરવી હોય તો અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્યપણાને પામવું જ પડશે. નહિ તો ભક્તિમાર્ગમાંથી પડી જવાનો ભય રહેશે. કારણ કે એવી સ્થિતિના અભાવે દેહ, ગુણ કે અવસ્થાના ભાવ સાથે એકાકાર થઈ જવાય અને પંચવિષયમાં આસક્ત થઈ જવાય અને ભગવાનને વિષે પણ બુદ્ધિમાં પ્રાકૃતભાવ પેસી જાય. મુમુક્ષુ માટે સૌથી મોટાં બે વિઘ્નો છે કંચન અને કામિની તેનાથી મુક્ત રહેવાનો ઉપાય દર્શાવતા (વચ. ગ.મ. ૩૦) શ્રીજીમહારાજ કહે છે, ‘સોનું ને સ્ત્રી એ બે અતિ બંધનકારી છે અને એ બે પદાર્થનું બંધન તો ત્યારે ન થાય, જ્યારે પ્રકૃતિપુરુષ થકી પર એવું જે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ તેને જ એક સત્ય જાણે ને તે બ્રહ્મને જ પોતાનું સ્વરૂપ માને ને તે બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેનું ભજન કરે.’ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ પોતાની વાતમાં આ વાત સમજાવતાં કહે છે. ‘બ્રહ્મરૂપ થાવું તેમાં કોઈ દોષ જ ન મળે,’ (સ્વા.વા. ૧/૧૪૧) ‘નિજાત્માનં બ્રહ્મરૂપમ્’ એ આજ્ઞા પાળે તો.. કારણ દેહનો નાશ થાય. (સ્વા.વા. ૫/૭૨) માટે ભક્તિમાર્ગમાં કોઈ પણ પ્રકારનું વિઘ્ન ન આવે તે માટે દેહભાવ ટાળીને બ્રહ્મરૂપ થવું અતિ આવશ્યક છે.

પ્ર.૬ નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કોઈ પણ બે વિષે કારણો આપી સમજાવો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ :- વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું.

૧. કોટિ કલ્પ સુધી અક્ષરરૂપ થઈ પુરુષોત્તમની ભક્તિ કર્યા વિના છૂટકો નથી. (૬/૮૫-૮૬)

જ. શ્રીજીમહારાજે ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય કરવાનું કહ્યું છે. એ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયથી જ પુરુષોત્તમ નારાયણના સર્વોત્કૃષ્ટ સ્વરૂપની પ્રતીતિ થાય છે. આ સંપ્રદાયના આશ્રિત સત્સંગી નિત્ય સાચાં પ્રાર્થનામાં તે ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયની યાચના કરે છે : ‘નિર્વિકલ્પ ઉત્તમ અતિ નિશ્ચય તવ ઘનશ્યામ...’ - સદ્ગુરુ પ્રેમાનંદ સ્વામી. તે ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયની વાત શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતમાં આ પ્રમાણે સમજાવી છે : “અષ્ટાવરણે યુક્ત એવાં જે કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડ તે જે અક્ષરને વિષે અણુની પેઠે જણાય છે એવું જે પુરુષોત્તમ નારાયણનું ધામરૂપ અક્ષર તે રૂપે પોતે રહ્યો થકો પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરે તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ.” (વચ.લો. ૧૨) અક્ષરરૂપ થઈ પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરવી તે જ શ્રીજીમહારાજના આ વચન અનુસાર ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય ! વળી “એ બ્રહ્મ થકી પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ બ્રહ્મના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે, એમ સમજીને પોતાના જીવાત્માને એ બ્રહ્મ સંગાથે એકતા કરીને પરબ્રહ્મની સ્વામી-સેવકભાવે ઉપાસના કરવી.” (વચ.ગ.મ. ૩) ‘શિક્ષાપત્રી’માં પણ મહારાજે આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી છે : ‘નિજાત્માનં બ્રહ્મરૂપં દેહત્રય-વિલક્ષણમ્। વિભાવ્ય તેન કર્તવ્યા ભક્તિઃ કૃષ્ણસ્ય સર્વદા॥ અર્થાત્ “સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ જે ત્રણ દેહ, તે થકી વિલક્ષણ એવો જે પોતાનો જીવાત્મા, તેને બ્રહ્મરૂપની ભાવના કરીને પછી તે બ્રહ્મરૂપે કરીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ, જે તે સર્વકાળને વિષે કરવી.” (શિક્ષાપત્રી ૧૧૬) ‘સત્સંગિજીવન’માં પણ કહ્યું છે : “સાંખ્યજ્ઞાન તેણે કરીને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહ થકી પોતાનો આત્મા પૃથક્ જાણવો અને વિરાટ, સૂત્રાત્મા અને અવ્યાકૃત એ ત્રણ દેહ થકી ઈશ્વરને પૃથક્ જાણવા. ત્યારબાદ અક્ષરબ્રહ્મ(મૂર્તિમાન)ની સાથે પોતાના આત્માની તાદાત્મ્ય સંબંધે કરીને એકપણાની ભાવના કરવી. પછી બ્રહ્મભૂત કહેતાં બ્રહ્મરૂપ થયો એવો જે મુમુક્ષુ ભક્તજન તે વાસુદેવ કહેતાં શ્રીજીમહારાજને ભજે.” શ્રીજીમહારાજ આ અક્ષરને ઓળખવા અને તેમની સાથે એકતા કરવાના સિદ્ધાંત પર ભાર મૂકતાં ‘વેદરસ’માં કહે છે : “પોતાના જીવને તે અક્ષરબ્રહ્મને એક માનીને જે પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરે છે તે પુરુષ ધન્ય છે અને અક્ષરને ને પોતાના જીવને ભેદપણે કરીને જાણે છે ને પોતાના જીવને વિષે અક્ષરને એકપણે કરીને નથી વિચારતા ને સ્વામી-સેવકપણે કરીને વિચારે છે તેને ધિક્કાર છે.” (વેદરસ : પૃ.૨૨૦) “અક્ષરને પોતાના આત્માને વિષે એકપણે કરીને જે પુરુષોત્તમ પરમાત્મા છે, તેની ઉપાસના કરે છે તે પુરુષને ધન્ય છે અને જે પુરુષોત્તમને વિષે સ્વામી-સેવકપણે નથી વર્તતા ને એકત્વપણે વર્તે છે તેને પણ ધિક્કાર છે.” (વેદરસ : પૃ.૨૨૦) આ પરથી સમજવું ઘટે કે અક્ષરને અને પોતાના જીવને એક માનીને પુરુષોત્તમની સ્વામી-સેવકભાવે ઉપાસના કરવી. શ્રીજીમહારાજના આ હૃદયગત અભિપ્રાયને યથાર્થ સમજનારા અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ એક વખત ગ.પ્ર. ૨૩, ગ.મ. ૩૦, ૪૫ તથા અમ. ૨, ૩ - આ પાંચ વચનામૃતો બે-ત્રણ વારા વંચાવીને કહ્યું, “આ વચનામૃત સાંભળતાં એમ જણાણું જે, કોટિ કલ્પ સુધી એમ (અક્ષરરૂપ થઈ પુરુષોત્તમની ભક્તિ) કર્યા વિના છૂટકો નથી. તે આપણે તો કર્યા વિના છૂટકો નથી, પણ આચાર્ય હોય કે ભગવાનનો પુત્ર હોય કે ઈશ્વર હોય કે નાના મોટા ભગવાન હોય, પણ એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી, કેમ જે એ પણ મહારાજનો મત છે.” (સ્વા.વા. ૩/૧૩)

૨. વ્યાસજી અને મુક્તાનંદ સ્વામીને પ્રગટ ભગવાનનાં ચરિત્રોનાં શાસ્ત્રો રચવાથી જ શાંતિ થઈ. (૫/૬૮-૭૦)

જ. મુક્તાનંદ સ્વામીએ એક વખત શ્રીજીમહારાજને શાંતિ પામવાનો ઉપાય પૂછ્યો. મહારાજે તેમના પોતાના જન્મથી માંડીને બધાં ચરિત્રોની વાત કરી. પણ મુક્તાનંદ સ્વામીને સમજાયું કે મહારાજ બીજી વાતે ચડી ગયા છે. બીજે દિવસે ફરી પૂછ્યું ત્યારે મહારાજે ફરીથી પણ તે જ વાત કરી છતાં મુક્તાનંદ સ્વામીને કાંઈ સમજાયું નહિ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, “સ્વામી! ગામડે ફરવા જાઓ; શાંતિ થશે.” મુક્તાનંદ સ્વામી ગઢડાથી મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે નીકળી ગયા. નિત્યાનંદ સ્વામીને થયું કે મુક્તાનંદ સ્વામીને સમજાયું લાગતું નથી. તેથી તેમની પાછળ ગયા અને સમજાવ્યું કે શ્રીજીમહારાજ પ્રગટ ભગવાન છે અને પ્રગટનાં ચરિત્રોમાં શાંતિ છે તેવી ક્યાંય નથી. મહારાજને તમને આ સમજાવવું હતું તેથી પોતાનાં ચરિત્રોની વાત કરી હતી. મુક્તાનંદ સ્વામીને પાયાની ભૂલ સમજાઈ. વ્યાસજીએ ઘણાં શાસ્ત્રોની રચના કરી છતાં અંતરમાં અશાંતિ ટળી નહિ પણ નારદજીના કહેવાથી પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં ચરિત્રોનું ગાન કરતું શ્રીમદ્ભાગવત શાસ્ત્ર રચ્યું ત્યારે શાંતિ થઈ. આથી જ શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું, ‘તમે પણ પોતાના સંપ્રદાય સંબંધી ને પોતાના ઈષ્ટદેવ સંબંધી જે વાણી તથા શાસ્ત્ર તે જ દેહપર્યંત કર્યા કરજો ને તમારો દેહ રહે ત્યાં સુધી તમને એ જ આજ્ઞા છે.’ (વચ. ગ.મ. ૫૮) મુક્તાનંદ સ્વામીએ એ આજ્ઞા મસ્તકે ચડાવી પોતાના દેહપર્યંત સંપ્રદાયના સાહિત્યની સેવા કરી અને સ્પષ્ટ લખ્યું : ‘પ્રગટના ભજનથી પરમ સુખ પામીએ, ઉર થકી નાશ પામે અંધારું... ભજન કર ભાવશું.’

૩. આપણે વિભીષણ જેવા ભક્ત થવું. (૬/૧૧૨-૧૧૩)

જ. બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે ભક્તે સહિત ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેમ જણાવે છે. શાસ્ત્રીજી મહારાજ ઘણી વખત કહેતા કે આપણે રાવણ જેવા ભક્ત ન થવું કે જેણે ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો અને શૂર્પણખા જેવા ભક્ત ન થવું કે જેણે ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો. રાવણે ભગવાનનો દ્રોહ - તેથી માથું કપાયું - શૂર્પણખાએ ભક્તનો દ્રોહ - તેથી નાક - કાન કપાયા. પરંતુ વિભીષણ જેવા ભક્ત થવાનું કહેતા કે જેમની સમજણ ભક્તે - સહિત ભગવાન અને તેમના મુક્તો સાથે હેત આવી હતી. ‘રામ લક્ષ્મણ જાનકી જય બોલો હનુમાન કી’ ધામ, ધામી મુક્ત એટલે કે ઉત્તમ ભક્ત, ભગવાન અને તેમના મુક્તો તેમાંથી કોઈ એકનો પણ દ્રોહ ન કરવો.

પ્ર.૭ ઉપસંહારના આધારે નીચે આપેલાં વાક્યોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ : ૭)

(ઉપાસનામાં શું સમજવું ?)

૧. જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મ - એ પાંચ તત્ત્વો નિત્ય છે, સત્ય છે અને પરસ્પર સ્વરૂપતઃ સદાય જુદાં છે. (૧૪૧)
૨. અક્ષરબ્રહ્મ સેવકરૂપે એ જ અક્ષરધામમાં પરબ્રહ્મની જેમ જ દિવ્ય, દ્વિભુજ આદિ સર્વાંગ સંપૂર્ણ પુરુષાકારે સદાય પરબ્રહ્મની સેવામાં અક્ષરમુક્તોના આદર્શરૂપે રમમાણ રહે છે. (૧૪૩)
૩. તેથી મનુષ્યરૂપે વિચરતા પરબ્રહ્મના સ્વધામગમન બાદ પણ બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુના ભાવને લીન કરીને તેમના દ્વારા પરમાત્મા જ સ્વયં વિચરતા હોવાથી તે પ્રત્યક્ષ ગુરુહરિનો પ્રસંગ કરનાર મુમુક્ષુને ઉપાસના તો એકમાત્ર પરમાત્માની જ રહે છે. (૧૪૫)
૪. તેઓ સર્વ અવતારના કારણ છે, અવતારી છે, અધિપતિ છે. કોઈ વિશેષ કાર્ય નિમિત્તે તેઓ જ્યારે જીવો તથા ઈશ્વરોના ચૈતન્યોમાં સંકલ્પવિશેષરૂપ અનુપ્રવેશ કરે છે ત્યારે અવતારો સંભવે છે. (૧૪૨)

(ઉપાસનામાં શું ન સમજવું ?)

૫. મુક્તિ અવસ્થામાં પણ મુક્તનો આત્મા અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્યને નથી પામતો, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)
 ૬. એકલા પુરુષોત્તમ જ છે અને અક્ષર (અક્ષરબ્રહ્મ જેવું તત્ત્વ) નથી, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)
 ૭. પુરુષોત્તમ નારાયણ જે શ્રીજીમહારાજ તે અવતારાદિક, કે આચાર્ય, કે ભક્ત જેવા છે, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)
- પ્ર.૮ પ્રગટને ઓળખ્યા વગર કસર (૫/૭૪-૭૬) - ટૂંકનોંધ લખો : (કુલ ગુણ : ૫)

❧ નોંધ : ઓછામાં ઓછા ત્રણ પ્રમાણો લખેલા હોવા જોઈએ.

જીવમાં અનાદિ કાળથી અનંત પ્રકારની કસર રહેલી છે. તે સર્વે ભગવાનના પ્રગટ સ્વરૂપને યથાર્થ ઓળખીને તેમને આશરે જવાથી ટળી જાય છે. પણ પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપની ઓળખાણ અને તેના સંબંધ વગર કોઈ રીતે વાંધો ભાંગે તેમ નથી. શ્રીજીમહારાજ કહે છે, ‘ભગવાનના સ્વરૂપમાં જો કોઈ રીતની સમજ્યામાં કસર રહી તો કોઈ રીતે વાંધો ભાંગશે નહિ. (ગ.મ. ૧૩) ‘બ્રહ્માદિકને પણ દુર્લભ એવો જે આ સત્સંગ તેમાં આવીને પરમેશ્વર વિના જેને બીજા પદાર્થમાં હેત રહે છે તેનું કારણ એ છે જે, જેવી એ જીવને પરોક્ષને વિષે પ્રતીતિ છે તેવી પ્રત્યક્ષને વિષે દૃઢપણે પ્રતીતિ થતી નથી.’ (ગ.અં. ૨) ‘જે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ પરિપૂર્ણ હોય ને કામ, ક્રોધ, લોભાદિકે કરીને વિક્ષેપને ન પામતો હોય ને અતિશય ત્યાગી ને અતિ વૈરાગ્યવાન ને અતિ આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય અને જો તે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિ વિના કાંઈક બીજું ઈચ્છે તો તેને ન્યૂન સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.’ (ગ.અં. ૫) ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે. ‘જેવા મહારાજ છે ને જેવા આ સાધુ છે તેને જેમ છે તેમ ન જાણે તે નિરંતર અભાગિયા છે. કેમ જે, છોતેરાનો મેઘ વરસ્યો ને વુઠે મેહે કાળ પડ્યો ને ગંગામાં નહાયો ને માથું કોરું રાખ્યું ! અને એમ જાણ્યા વિના આ સત્સંગમાં રહ્યા છે, તે તો જેમ છોકરાં, વાછરડાં રહ્યાં છે એમ રહ્યા છે.’ (સ્વા.વા. ૩/૩૫) ‘ગમે તેવો શાસ્ત્રી હોય કે ગમે તેવો પુરાણી હોય, પણ આ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને આ પ્રત્યક્ષ સંત તેની ઓળખાણ જો ન હોય તો તે ખીજડા જેવો છે. ને તેને સંગે ટાઢું કે સુખ થાય જ નહિ.’ (સ્વા.વા. ૩/૬૮) ‘આજ તો પ્રગટ ભગવાન છે. પ્રગટ સાધુ છે, પ્રગટ ધર્મ છે. તે આ સમામાં જેને નહિ ઓળખાય તેને પછવાડેથી માથું કૂટવું પડશે.’ (સ્વા.વા. ૪/૪૮)

સદ્ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી કહે છે : (૧) ‘પરોક્ષથી ભવતણો પાર આવે નહિ, વેદ વેદાંત કહે સત્ય વાણી’

(૨) ‘મંગળ રૂપ પ્રગટને મેલી, પરોક્ષને ભજે જે પ્રાણી રે; તપ તીરથ કરે દેવ દેરાં, મન ન ટળે મસાણી રે.’

પ્રગટ ભગવાનના સ્વરૂપને મૂકીને પરોક્ષ ભક્તિ તથા વ્રત, તપ, તીર્થ, દેવદર્શન કરવા છતાં મન અમન થતું નથી.

‘કોઈ કહે હરિ હો ગયે, કોઈ કહે હરિ હોવન હાર; મુક્ત પ્રગટ કી પ્રીછ બિન, ભટકત સબ સંસાર.’

‘શાસ્ત્રમાં ભગવાનની વાતો લખી હોય તે વાંચે કે તેનું વર્ણન સાંભળે પણ તેથી નથી કોઈ સુખ આવતું કે નથી કોઈ ખોટ ટળતી. તે માટે પ્રભુ પ્રગટ જ જોઈએ.’ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી લખે છે : વાંચી કાગળ કોઈ કંથનો, જેમ નાર અપાર રાજી થઈ, - પણ પ્રગટ સુખ પિયુતણું, અણું જેટલું આવ્યું નઈ.’ (નિ.કા. ભક્તિનિધિ -૧૪)

પ્રગટની ભક્તિ મૂકી જે પરોક્ષની ભક્તિ કરે છે તે કેવા ભૂલેલા છે તેનું વર્ણન કરતાં નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે : જેમ કોઈ ફૂલવાડીનાં ફૂલ મેલી, આકાશ ફૂલની આકાશ કરે; પાર વિના પરિશ્રમ પડે, સાર થોડું જ મળે સરે.

તેમ પ્રગટ પ્રભુને પરહરી, પરોક્ષમાં કરે પ્રતીત;
 તે તો પીયૂષનો તરુ પરહરી, કરી છાશ પીવા ચાહે ચિત્ત.’ (નિ.કા. સારસિદ્ધિ - ૪૭)
 ‘પ્રગટ ભજી ઋષિપતની, પરોક્ષ ભજ્યા ઋષિરાય;
 ઋષિ પત્નિએ હરિ રાજી કર્યા, ઋષિ રહ્યા પરિતાપમાંય.
 પ્રભુ પ્રગટના પ્રસંગ વિના, રહી ગઈ એવા મોટાને ખોટ;
 આજ કાલના અભાગિયા, દશ વિના દિયે છે દોટ.
 પ્રગટ વિના છે પાંપળાં, ભક્ત કરે છે ભવમાંય;
 ખરાં ખાંડતાં કુસકા, કણ નહિ નિસરે તે માંય.
 હરિ લાડીલા લાડુ જમી ગયા, કેડે પડ્યાં રહ્યાં પતરાવળાં;
 જેથી ભૂખ ન જાય સુખ ન થાય, વણ સમજે ચાટે છે સઘળાં.’ (નિ.કા. સારસિદ્ધિ - ૨૪)
 સદ્, બ્રહ્માનંદ સ્વામી પણ કહે છે :
 ‘પ્રગટ પ્રમાણ હરિબીન પ્રાણી, ક્યું જહાં તહાં ભટકંતા હૈ;
 ઓર ઉપાય કીયે તે કોઈ વિધિ, આત ન ભવકો અંતા હૈ;
 પ્રગટ પ્રમાણ પુરાણ બતાવે, ગીતા પ્રકટ કથંતા હૈ;
 પ્રગટ પ્રમાણ બિના બ્રહ્માનંદ, સબ હી જગત ભરમંતા હૈ;’

(વિભાગ - ૨ સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ ૩, નવમી આવૃત્તિ, જાન્યુઆરી - ૨૦૧૭

યુગવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આઠમી આવૃત્તિ, મે - ૨૦૧૪)

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો. (કુલ ગુણ : ૯)

❧ નોંધ :- કોણ કહે છે - ૧ ગુણ, કોને કહે છે - ૧ ગુણ, ક્યારે કહે છે - ૧ ગુણ.

૧. “આપણે નદી પાર કરવી જ છે, માટે એક ચલાખો લાવો.” (૩/૩૧, ૩૨)

⇒ શ્રીજીમહારાજ - લાલજી ભક્તને

⇒ શ્રીજીમહારાજે ઊંડ નદીમાં જળવિહાર કરવા તરાપો બનાવી લાવવા કહ્યું. જરૂરી સાધન વગર તરાપો કેમ બનાવવો ? ત્યારે મહારાજ તેમને ચલાખો (ચોફાળ- ખાદીનો કટકો) લાવવાનું કહે છે.

૨. “હજુ ગયા નથી ?” (૧/૯)

⇒ ગોપાળાનંદ સ્વામી - સાધુને

⇒ મુસાફરીને કારણે સ્વામીને થાક લાગ્યો હતો એક સંત સ્વામીનું શરીર દાબવા લાગ્યા. તેમનો થાક ઉતરતાં એકાએક ઊંઘ આવી ગઈ. અડધી રાતે જાગી ગયા ત્યારે તે સાધુને ત્યાં શરીર દાબતા જોયા ત્યારે

૩. “તો અમે પણ હરિના જન છીએ... નજીક આવો ને !” (૨૨)

⇒ સ્વામીશ્રી - યુવાનોને

⇒ ચાર-પાંચ યુવાનોને સ્વામીશ્રી બોલાવે છે. ત્યારે તેમણે કહ્યું : ‘બાપજી ! અમે તો હરિજન છીએ !’ ત્યારે

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણ જણાવો. (નવેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. તુલસીદાસે મુકુંદદાસને રજા આપી. (૨/૧૫, ૧૬-૧૭, ૧૮) ‘નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યવ્રત ન પાળી શકાય તો આત્મહત્યા કરવાનો વિચાર કર્યો. ત્યાં તેમને આકાશવાણી સંભળાઈ કે તને ભગવાન જરૂર મળશે તું સરધાર જા. સરધાર આવી તુલસીદાસના આશ્રમમાં રહ્યા. સરધારમાં જ તેમને રામાનંદ સ્વામીનો મેળાપ થયો. રામાનંદ સ્વામીએ ખપ મુમુક્ષુતા જોઈ. તુલસીદાસની ચિકિત્સા મુકુંદદાસ પાસે મંગાવી. ગાંડપણ કરીને તેમણે ચિકિત્સા મેળવી. રામાનંદ સ્વામીના કહ્યા પ્રમાણે મુળભાનું હળ હાંક્યું. ઘરનાની રજાચિકિત્સા મંગાવી. આ બધી કસોટીમાંથી મુકુંદદાસ પાર ઉતર્યા તે જ તેમની બ્રહ્મચર્યપાલનની દૃઢતા બતાવે છે. અથવા

૨. રઘુવીરજી મહારાજે ગુંસાઈને સજામાંથી બચાવી લીધા. (૪/૪૩-૪૪) એક વાર મહેળાવમાં સંતમંડળ ગયેલું અને મહારાજના મહિમાનું કીર્તન ગાતું હતું : ‘મતપંથને માથે મેખ મારી, લીધા જન છોડવી જો, મુંડ્યા કંઈક ગુરુ ભેખ, પાડ્યા મહંત ને ગોડવી જો... રાજે ગઢપુર.’ મંદિરની બાજુમાં આવેલી હવેલીમાં ગુંસાઈએ આ પદ સાંભળ્યું. ઘણા વખતની રીસ ભેગી થયેલી તેથી હલ્લો લઈ તે મંદિરમાં આવ્યો. જુવાનિયા સાધુઓ તો આઘાપાછા થઈ ગયા પણ એક ઘરડા સાધુ બેસી રહ્યા. તેમને સૌએ માર્યા, તે એટલી હદ સુધી કે તે સાધુનો દેહ ત્યાં ને ત્યાં જ પડી ગયો. આ વાતની વરતાલમાં ખબર પડી એટલે નિત્યાનંદ સ્વામીએ સો બંદૂકધારી પાર્ષદોને મહેળાવ જઈ તે ગુંસાઈની ખબર લઈ લેવા

આજ્ઞા કરી. પણ રઘુવીરજી મહારાજને ખબર પડી એટલે એમણે સૌને વાર્યા કે “આપણે વેર લેવું નથી, મહારાજ સારું કરશે.” આ બાજુ એક સાધુ મરી ગયા એટલે વાત સરકાર સુધી પહોંચી અને ગુંસાઈને સજા થવાની તૈયારી થઈ. પછી બધા વૈષ્ણવો ભેળા થઈ રઘુવીરજી મહારાજ પાસે આવ્યા, માફી માગી અને ગુંસાઈને છોડાવવા વિનંતી કરી. તરત આચાર્ય મહારાજે ફરિયાદ પાછી ખેંચાવી ગુંસાઈને સજામાંથી બચાવી લીધા.

૩. **ફેન્કે ક્યારેય ન અનુભવેલી શાંતિનો અનુભવ કર્યો.** (૫૨-૫૩) ઈંગ્લેન્ડના લેસ્ટર શહેરમાં ફેન્ક નામનો એક અંગ્રેજ સ્વામીશ્રીને મળવા આવ્યો. તેમના ૧૭ વર્ષના પુત્રને મનોચિકિત્સકો પાસે લઈ ગયા. તો તેમણે એને ગાંડો ગણી ગાંડાની હોસ્પિટલમાં દાખલ કરી દીધો. ત્યાં પુત્રએ ફાંસો ખાઈને આપઘાત કર્યો. ત્યારથી તેઓને અને તેમના પત્નીને થતું અમારી ભૂલને કારણે જ આમ થયું છે. તેથી તેઓને અશાંતિ રહેતી હતી. આ વાત તેમણે સ્વામીને કરતાં સ્વામીશ્રીએ કહ્યું ભગવાનને ગમ્યું તે ખરું. તમારો કે દીકરાનો વાંક નથી. બોજ માથે ન રાખવો. ભાર રહે તો ટેન્શન થઈ જાય. ગયેલો પાછો નહીં આવે. શાંતિ મેળવવા દર રવિવારે ચર્ચમાં જઈને પ્રાર્થના કરવી. તમારા ચર્ચમાં ધર્મદો કરવો. આ સાંભળીને ફેન્કે કહ્યું આજે મારું બધું ટેન્સન દૂર થયું છે. ક્યારેય ન અનુભવેલ શાંતિનો મેં અનુભવ કર્યો. આ વાતની જાણ પાદરીને કરતાં પાદરીએ ચર્ચની સભામાં આ વિશાળ હૃદયી ઓલિયા મહાપુરુષની વાત કરવાનું કહ્યું. **અથવા**
૪. **ડેવિડ, ડેનિયલ અને રિચાર્ડને અણધાર્યું પરિણામ મળ્યું.** (૨૦) ઈંગ્લેન્ડના સસેક્સ શહેરના ત્રણ યુવાનો હિંદુ આધ્યાત્મિકતાથી આકર્ષાઈ ભારત આવી કેટલાય સાધુ-મહાત્માઓનો સમાગમ કર્યો હતો, પણ તેમની આધ્યાત્મિક ભૂખ સંતોષાઈ ન હતી. એક રાત્રે ડેવિડને સ્વપ્નમાં સ્વામીશ્રીના દર્શન થયાં. તેના આધારે ત્રણે મિત્રોએ મળીને તા. ૧૫-૫-૮૪ના દિવસે લંડનના નિસડન મંદિરની એક નાની ઓરડીમાં આ ત્રણે યુવાનો સ્વામીશ્રીની સમક્ષ કુતૂહલવૃત્તિથી જોઈ રહ્યા હતા. હિંદુ આધ્યાત્મિકતાથી આકર્ષાઈને તેણે અને તેના આ બંને મિત્રોએ ભારતમાં આવીને કેટલાક સાધુ-મહાત્માઓનો સમાગમ પણ કર્યો હતો. પરંતુ આધ્યાત્મિક ભૂખ હજી સંતોષાઈ ન હતી. સ્વામીને મળતાં પોતાના સ્વપ્નની વાત કરી. નિર્વિકલ્પ સમાધિની સમજણ આપી અને તેનો અનુભવ પણ કરાવ્યો. આજે જાણે અણધાર્યું પરિણામ તેમની નજર સામે મળી રહ્યું હતું.

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. **પર્વતભાઈની ભ્રાંતિ ટળી** (૬/૫૮-૫૯) એક વખત પર્વતભાઈ પોતાના ખેતરમાં સાંતી હાંકતા હતા ત્યારે સંકલ્પ થયો કે ભગવાને વરાહ અવતાર કેવો ધર્યો હશે ? ત્યારે શ્રીજીમહારાજે વિચાર્યું જે પર્વતભાઈએ એક અવતાર જોવાનો સંકલ્પ કર્યો તે દેખાડવો પડશે અને બીજા અવતારો જોવાનો સંકલ્પ કરશે તો પણ દેખાડવા પડશે. માટે ચોવીસેય અવતાર દેખાડી દઉં. પર્વતભાઈ હળ હાંકતા મહારાજની મૂર્તિનું ચિંતવન કરતા હતા ત્યાં એમને તેજ દેખાયું અને તેજમાં ચોવીસેય અવતારનાં દર્શન થયાં. આશ્ચર્યમાં ગરકાવ પર્વતભાઈથી ઉદ્ગાર નીકળી ગયા : “અહોહો ! મહારાજની દયા તો જુઓ.” પણ એમને વિચાર આવ્યો કે “આ બધા અવતારના કારણ કોણ હશે ?” એટલામાં એ દરેક અવતારને મહારાજની મૂર્તિમાં લીન થતા એમણે જોયા ને મનની ભ્રાંતિ ટળી ગઈ. **અથવા**
૨. **ધર્મપુરમાં પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી** (૫/૫૦) શ્રીજીમહારાજના પરમહંસ પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી એકડમલ બનીને ફરતાં ફરતાં ધર્મપુર આવી પહોંચ્યા. અહીંના રાજમાતા કુશળકુંવરબા સદાવ્રત ચલાવતા હતા. તેમાં શિરાપૂરીનું જમણ જમી તેઓ ધર્મશાળાના ખૂણામાં બેઠા હતા. રાણીને તીર્થવાસીઓના ચરણસ્પર્શ કરવાનો નિયમ હતો. તે મુજબ તેઓ ચરણસ્પર્શ કરતાં કરતાં સ્વામી પાસે આવ્યા. સ્વામીએ ચમકીને પોતાના પગ પાછા ખેંચી લીધા અને બોલ્યા કે ‘અમે સ્વામિનારાયણના સાધુ છીએ, અમે બાઈઓથી દૂર રહીએ છીએ. તેથી અમને અડશો નહીં.’ બાઈની આવી અવગણના થઈ છતાં જિજ્ઞાસાપૂર્વક આટલી વાત જાણી કે સ્વામિનારાયણ પ્રગટ ભગવાનનો અવતાર છે. કુશળકુંવરબાના હૃદયમાં ઝબકારો થયો. તેમણે સ્વામીને બીજે દિવસે મહેલમાં પધારવાનું આમંત્રણ આપ્યું. સ્વામી પાસેથી રાણીએ મહારાજના સ્વરૂપની અદ્ભુત વાતો સાંભળી. પૂર્વના બીજબળથી રાણીને મહારાજના સ્વરૂપમાં પ્રતીતિ થઈ.
૩. **મધરાતે થતી પરહિતની પ્રાર્થના** (૫૪) લંડનમાં રાત્રે અઢી વાગે ઊઠીને સ્વામીશ્રી સ્વામિનારાયણ મહામંત્ર રટતા હતા. સેવક સંતે પૂછ્યું ‘બાપા ! પોઢવું નથી ? શાની પ્રાર્થના-ધૂન કરો છો ?’ ત્યારે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું ‘ભારતમાં દુકાળ છે, તેથી વરસાદ વરસે તે માટે પ્રાર્થના કરું છું, જેથી સુકાળ થાય ને મનુષ્યો અને પશુપ્રાણીઓ સુખી થાય.’ ત્યારે સેવક સંતે કહ્યું ‘આવી પ્રાર્થના ક્યારે કરો છો ?’ ત્યારે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું ‘ઘણી વાર રાત્રે પ્રાર્થના કરું છું, જે લોકો દિવસ દરમ્યાન મારી પાસે પ્રશ્નો લઈને આવે છે તેમના માટે પરહિત માટે મધરાતે જાગીને પ્રાર્થના કરનાર મહાપુરુષને સેવક સંત નીરખતા રહ્યા. **અથવા**
૪. **આધ્યાત્મિક ઊંચાઈએ બિરાજેલા - પ્રમુખસ્વામી મહારાજ** (૨૧) અમેરિકાના ઓરલેન્ડો શહેરના એક ભાવિક શ્રી કોગ્સવેલ ૧૯૮૪માં સ્વામીશ્રીને મળતાં જ આભા બની ગયા. આ દિવ્ય પ્રતિભાની વ્યાખ્યા શી કરવી ? તેમણે સીધું સ્વામીશ્રીને જ પૂછી નાખ્યું : ‘આપ ઈશ્વર છો કે માણસ ?’ ‘અમે તો સેવક છીએ.’ સ્વામીશ્રી ક્ષણનાય વિલંબ વગર

ધાણી ફૂટે તેમ બોલી ઊઠ્યા. અને સ્વામીશ્રીની પરમાત્મા પ્રત્યેની દાસત્વભક્તિ પર એ અજનબી ઓવારી ગયો. વડોદરા મંદિરમાં ઠાકોરજી સમક્ષ ભગવદ્ગુરુદાસ સ્વામી સ્વામીશ્રીના ચરણસ્પર્શ કરવા માટે ઝૂક્યા કે તરત જ દર્શનમાં લીન બનેલા સ્વામીશ્રીને જાણે વીજળીનો ઝાટકો લાગ્યો હોય તેમ તેઓ ચોંક્યા. સ્વામીશ્રી ભગવત્ચરણદાસ સ્વામીને પગે લાગતા રોકવા લાગ્યા અને ટકોર કરતાં કહ્યું : ‘ઠાકોરજી આગળ મને નીચા નમીને પગે લાગવું નહીં. ઠાકોરજીની મર્યાદા જળવાવી જોઈએ...’ અને છેલ્લે વાત પર જોર આપતાં કહ્યું : ‘રાજા આગળ નોકરને પગે લાગીએ તો કેવું લાગે ?’ તેમની આંખોમાં સેવકભાવનો એક તેજલિસોટો પસાર થઈ ગયો. એમનો એ સેવકભાવ કેન્યાના રાષ્ટ્રપિતા જોમો કેન્યાટાથી લઈને અનેક લોકોએ અનુભવ્યો છે. સ્વામીશ્રીની સાથે રહેલી ભગવાનની મૂર્તિ - હરિકૃષ્ણ મહારાજને જોઈને તેમણે પૂછ્યું : ‘આ શું છે ?’ સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘સાક્ષાત્ ભગવાનની મૂર્તિ !’ ‘ઓહ ! ખ્રિસ્તીઓ કોસ પહેરે છે તેવું પ્રતીક જ ને !’ સ્વામીશ્રી એકદમ બોલી ઊઠ્યા : ‘ના, કોસ તો પ્રતીક છે. જ્યારે આ મૂર્તિમાં તો ભગવાન સાક્ષાત્ અખંડ રહ્યા છે. આ મૂર્તિ જુએ છે, કાર્ય કરે છે. અને આપણાં તમામ કર્મોની સાક્ષી છે. તેથી એ મૂર્તિ કેવળ મૂર્તિ નથી પણ ભગવાન પોતે જ છે...’ શ્રદ્ધાનો એ અનન્ય રણકાર સાંભળીને અવાચક બનેલા શ્રી કેન્યાટા નક્કી કરી શક્યા નહિ કે સ્વામીશ્રી કઈ આધ્યાત્મિક ઊંચાઈ બિરાજે છે !

પ્ર.૧૨નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ : ૫)

❧ નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહિ.

૧. દ્વૈષી વૈરાગીના બંધનમાંથી મુક્તાનંદ સ્વામીને કોણે છોડાવ્યા ? (૨/૨૧)
- જ. દ્વૈષી વૈરાગીના બંધનમાંથી મુક્તાનંદ સ્વામીને રાઘવ જતે છોડાવ્યા.
૨. બાળપણમાં શિવલાલને કયા મહાસમર્થ સદ્ગુરુઓનો યોગ સતત રહેતો હતો ? (૭/૬૬)
- જ. બાળપણમાં શિવલાલને ગોપાળાનંદ સ્વામી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, સિદ્ધાનંદ સ્વામી, યોગાનંદ સ્વામી, ભાયાત્માનંદ જોવા મહાસમર્થ સંતોનો યોગ સતત રહેતો હતો.
૩. ખુશાલ ભક્તે બ્રાહ્મણો સાથે ભગવાનને કયાં અને કઈ પ્રાર્થના કરી ? (૧/૩)
- જ. ખુશાલ ભક્તે બ્રાહ્મણો સાથે (ઈડર) ગામ બહાર વાવ છે ત્યાં ભગવાનને પ્રાર્થના કરી કે ‘રાજાને સદ્બુદ્ધિ આપે.’
૪. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ શ્રીમદ્ભાગવતમાં શું કહે છે ? (૩-૪)
- જ. ‘સાધવો હૃદયં મદ્યં સાધૂનાં તું હૃદયં ત્વહમ’ અથવા ‘સંત મારું હૃદય છે અને હું સંતનું હૃદય છું.’
૫. સંડાસ સાફ કરતાં સ્વામીશ્રીએ સેવક સંતને શું કહ્યું ? (૧૮)
- જ. એક થી બે ભલા, તું પાણી લાવ અને હું સાવરણો ફેરવું.

પ્ર.૧૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો. (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

- (૧) ૩ (૩/૩૫) (૨) ૧ (૧/૬) (૩) ૨, ૪ (૩૮) (૪) ૪ (૧૦)

(વિભાગ - ૩ : નિબંધ)

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૬૦ લીટીમાં નિબંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૫)

❧ નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે. જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવાં.

૧. યુવા તાલીમ કેન્દ્ર પાથરે છે - આધ્યાત્મિકતાનું ઓજસ :- (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ - જુલાઈ, ૨૦૧૭, પાના નં. ૧૭-૧૮) ખ્રિટનના એક પરિવારની દીકરી સુફિયા યુસુફને માત્ર ૧૩ વર્ષની ઉંમરે ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટીમાં ગણિતમાં માસ્ટર ડિગ્રી માટે એડમીશન મેળવ્યું. તેનું સૌને આશ્ચર્ય છે અને તે જ દીકરી ૨૩ વર્ષની વયે High Profile Call Girl બની તે આઘાતજનક વાત - વૈજ્ઞાનિકો અને અનેક ક્ષેત્રોના ધુરંધરો એલ.એસ.ડી. અને કોકેઈન જેવા ડ્રગ્સના બંધાણી - યુનિવર્સિટીઓના અભ્યાસક્રમમાંથી આધ્યાત્મિક મૂલ્યોના પાઠ ભૂંસાતા જાય છે. આ ભાવિ પેઢીના વિનાશનું એંધાણ - માર્ટિન લ્યુથર કીંગ જુનીઅર કહે છે : સઘન અને વિવેચનાત્મક વિચારદૃષ્ટિ શીખવવી એ જ છે, શિક્ષણનું કાર્ય, શાણપણ સાથે ચારિત્ર્યનો સુમેળ એ જ ખરા અર્થમાં શિક્ષણનો હેતુ (૧) શિક્ષણના હેતુને સાર્થક કરવા સતત ૮૫ વર્ષ સુધી દેશ-વિદેશમાં સ્વામીશ્રીનું વિચરણ - આર્ષદેષ્ટા અને સમાજના નાડપારખુ - તેથી તાલીમબદ્ધ યુવાશક્તિ તૈયાર કરવા માટે

એક ઐતિહાસિક મહાન કાર્યનાં શ્રીગણેશ - આ કાર્યનો એક દાયકો પસાર - આ કાર્ય એટલે યુવા તાલીમ કેન્દ્ર - જેમાં ભૌતિક શિક્ષણની અપૂર્ણતાને પૂર્ણ કરતું આધ્યાત્મિક શિક્ષણ અપાય છે. યુવા તાલીમ કેન્દ્ર એટલે પૂ. ડૉ. સ્વામીના શબ્દોમાં કહીએ તો એવી બ્રહ્મવિદ્યાની કોલેજ જ્યાં યુવાનોનું આધ્યાત્મિક ઘડતર - જેનાથી જીવનમાં નવો વળાંક - નિયમ-ધર્મનું પોલાદી બપ્તર, ભક્તિની સૌરભ ખીલે, જ્ઞાનની અખંડ જ્યોત પ્રગટે. (૨) અહીં આધ્યાત્મિકતાનાં પગથિયાં પર ક્રમે ક્રમે ચઢાણ - તાલીમ કેન્દ્રના પાઠ્યક્રમમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના જીવન ચરિત્રના અભ્યાસથી પરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ, તેમનું તત્ત્વજ્ઞાન, નિયમ-ધર્મનો મહિમા, તેના પ્રત્યેની તેઓની રુચિ, તેમના આગ્રહની યથાર્થ સમજૂતિ - ગુણાતીત પરંપરાના જીવન ચરિત્રના અભ્યાસથી મુમુક્ષુએ કેળવવાના દિવ્ય સદ્ગુણોની પ્રેરણા, સંસ્થાના વરિષ્ઠ સંતોના ધર્મયુક્ત જીવનથી અને તેમની આધ્યાત્મિક ઉચ્ચ સ્થિતિથી, તેમના પવિત્ર ઉપદેશોની અસર - યુવા તાલીમ કેન્દ્રની ફળશ્રુતિ શું ? તાલીમ પામેલ પ્રત્યેક યુવકના જીવનમાં ધર્મ, તપ, ભક્તિ, જ્ઞાન જેવા આધ્યાત્મિક સદ્ગુણોનો વિકાસ - આ આધ્યાત્મિક સદ્ગુણો જીવનમાં કેળવાતાં યુવકમાં અનોખું આધ્યાત્મિક ઓજસ છલકાય છે. (૩) નિયમ-ધર્મની દૃઢતા - શ્રીહરિ કહેતા કે ‘મને પ્રસન્ન કરવાનું જેને તાન હોય તે નિયમ-ધર્મ લોપે નહી.’ શિક્ષાપત્રીના નિયમોનું પાલન એટલે નિયમ-ધર્મનું પ્રથમ પગથિયું - (પ્રસંગ-૧) અંકલેશ્વરના શાસ્ત્રીભાઈ પટેલને કમળાનું નિદાન - સ્નાન તથા પૂજા બાકી - રાજીપાના વિચાર સાથે અશક્તિ હોવા છતાં હિંમત રાખી સ્નાન - ત્યારબાદ જ દવા લીધી. (પ્રસંગ-૨) અમદાવાદના હાર્દિક પટેલને - ગળાની ગાંઠનું ઓપરેશન - સ્નાન કરવાની ડોક્ટરની મનાઈ છતાં હાર્દિકભાઈ સ્નાન કરીને પૂજા માટે મક્કમ - નિયમ-ધર્મ અને ભક્તિનો સુભગ સમન્વયનાં ઝપ દિવસ સુધી દર્શન. (પ્રસંગ-૩) ખડોગી ગામના યુવક સુરેશભાઈ પરમારે ૩૬ કલાક નિર્જળા સાથે ફરજ બજાવી. નિયમ-ધર્મની દૃઢતા સાથે કર્મઠતા - સહકર્મચારીઓનો પૂર્વગ્રહ ઓગળી ગયો અને નવો અભિગમ સવળા વિચારનો જાગ્રત થયો. (પ્રસંગ-૪) પોશીના વિસ્તારના કરણભાઈ ગમાર - આબુ શિબિરમાં મહારાજની ચેષ્ટા સ્મરણ કર્યા પછી સૂવાનો નિયમ - ૧૦ દિવસ બાથરૂમમાં જઈ લીલા સ્મરણ કર્યું. (પ્રસંગ-૫) ચીખલીના જયદીપ પરમાર - ૭ વાગ્યે સંધ્યા આરતીનો સમય - વરઘોડો અટકાવીને આરતી કરી (૪) જ્ઞાનરૂપી પુષ્પોનાં પ્રસંગો :- (પ્રસંગ-૧) મુંબઈના હિમાંશુ મહેતા - ‘આહ્નિક’ વચનામૃત, સ્વામીની વાતો, ચેષ્ટા વગેરે એટલાં દૃઢ છે કે તાલીમમાંથી આવ્યા બાદ ૫ વર્ષમાં એક પણ દિવસ નિયમમાં કાપ કે ભંગ પડ્યો નથી - પિતાશ્રીને અક્ષરવાસ - જ્ઞાતિજનો કહે ‘સ્વામિનારાયણની કંઠી પહેરી તેથી આમ થયું’ (પ્રસંગ-૨) એવા જ એક યુવક હિતેશ પટેલ - વહેલી સવારે દાદીમાં ધામમાં - તેમણે સ્નાન કર્યું હતું પણ પૂજા-આરતી બાકી - ભગવાન સર્વ કર્તા-હર્તા છે તે વાત જીવનમાં દૃઢ - આરતી કર્યા પછી સૌને જાણ થાય - યુવા તાલીમ કેન્દ્રના પ્રત્યેક યુવાન દ્વારા આવા આધ્યાત્મિક ઓજસથી સમાજમાં અજવાળાં પથરાયાં છે. એક દાયકામાં ૧૨૦૦ જેટલા આવા તેજસ્વી યુવાનો તૈયાર. (૫) ભારતના મહાન વૈજ્ઞાનિક અને ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. એ.પી.જે અબ્દુલ કલામે સંસ્થાના બાળપ્રવૃત્તિ સુવર્ણ મહોત્સવના પ્રસંગે બાળતારલાને સંબોધન કરતાં કહ્યું હતું કે ‘To Serve the nation, you must be spiritually pure’ આ શબ્દો પૂજ્ય સ્વામીશ્રીના જેવા આર્ષદેષ્ટા સત્પુરુષ દ્વારા શરૂ કરેલ કાર્ય ‘યુવા તાલીમ કેન્દ્ર’ આ કથનને સાર્થક કરે છે.

૨. શ્રી નીલકંઠનો અમીટ દિવ્ય પ્રભાવ : પુણેના બાજીરાવ પેશ્વા અને પંજાબના મહારાજા રણજિતસિંહ :- (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ - એપ્રિલ, ૨૦૧૭, પાના નં. ૪-૭, ૪૬-૪૭) સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના ઇતિહાસમાં એવાં અનેક વણલખ્યાં પૃષ્ઠો, જે ખૂલતાં જ વર્તમાન સાથેનું અનુસંધાન - ભગવાન સ્વામિનારાયણે શ્રી નીલકંઠવર્ણી તરીકે કિશોરવયે કરેલી ભારતયાત્રા પૈકીનાં એવાં બે ૨૦૦ વર્ષ પુરાણા ઇતિહાસના પૃષ્ઠનો અહીં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. પુણે એટલે કે પૂના શહેરમાં બાજીરાવ પેશ્વા (દ્વિતીય) સાથેની શ્રીનીલકંઠવર્ણીની ઐતિહાસિક મુલાકાત અને બીજો પૃષ્ઠ પંજાબના મહારાજા રણજિતસિંહ સાથેની મુલાકાત. (૧) શ્રીનીલકંઠવર્ણીના યોગે પુણે નગરીના પુણ્યનો ઉદય :- પૂના શહેર ઐતિહાસિક પ્રાચીન નગર - આ ઐતિહાસિક નગરીના ઇતિહાસમાં સ્વર્ણિમ પૃષ્ઠનો ઉમેરો - સન ૧૭૯૮ અષાઢી વિક્રમ સં. ૧૮૫૫માં સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન સ્વામિનારાયણ ૧૮ વર્ષની વયે નીલકંઠવર્ણી તરીકે આ શહેરમાં પધરામણી - નીલકંઠવર્ણીના દિવ્ય પ્રભાવથી દીવાન ફૂલવાડીમાં દર્શને - દર્શનથી જ હૈયામાં અનિર્વચનીય શાંતિ - બે-ત્રણ વખત તેમનું ઘર પાવન - તેમનાં પત્નીને પણ દર્શનથી આનંદ - ચંદન ચર્ચી ભક્તિભાવપૂર્વક પૂજન - બાપુ ગોખલે એવા ભક્ત બની ગયા કે મરાઠા શાસક પેશ્વા સરકાર શ્રીબાજીરાવ (દ્વિતીય)ને પણ નીલકંઠવર્ણીનો અપૂર્વ મહિમા - બાજીરાવના મહેલમાં પધરામણી - પત્ની સુંદરબાઈનો ભાવ પૂર્ણ કર્યો - નીલકંઠને સુંદરબાઈએ કહ્યું ‘તમે નાની ઉંમરમાં ખૂબ તપ કરો છો તે યોગ્ય નથી’ - નીલકંઠવર્ણીની સ્પષ્ટ વાત ‘તમારી અને અમારી વાત જુદી છે તમને અને અમને જે ફળ મળે છે તે પણ નોખું છે’ - સર્વોપરી પરમાત્માનો મહિમા સમજાવ્યો - સત્તાનો મદ રાખ્યા વિના ચિંતામણિ તુલ્ય સત્પુરુષના શરણે જવાનો આદેશ - એક માસ બાદ નીલકંઠવર્ણીની વિદાય - ભવિષ્યમાં પોતાના ગુણાતીત સંત સાથે બિરાજવાના સંકલ્પ સાથે વિદાય - ૨૦૦ વર્ષ પછી બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના સંકલ્પે પુણેમાં શિખરબદ્ધ મંદિરમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાન સદાને માટે બિરાજમાન - નીલકંઠવર્ણી સ્વરૂપે તેમની અભિષેક મૂર્તિની જ્યારે પ્રતિષ્ઠા

થઈ ત્યારે ઈતિહાસનું એક અધૂરું અનુસંધાન જાણે સંધાઈ ગયું હોય તેવી અનુભૂતિ. (૨) નીલકંઠવર્ણીના યોગે પંજાબના રાજા મહારાજા રણજિતસિંહનો ભાગ્યોદય :- ૧૮મી સદીના સૌથી મહાન ભારતીય સમ્રાટ તેવા મહારાજા રણજિતસિંહને પણ ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં દર્શનનો અણધાર્યો યોગ - શૂરવીર રણજિતસિંહે ૧૨ વર્ષની વયે રાજ્યની ધુરા સંભાળી હતી. નીલકંઠવર્ણીને તેઓ મળ્યા ત્યારે તેઓની ઉંમર ૧૩ વર્ષની અને રણજિતસિંહની ઉંમર ૧૨ વર્ષની હતી. પિતાના મૃત્યુ બાદ ઉત્તરકિયા માટે બદરીનાથ પાસે આવેલ પ્રસિદ્ધ શીખ તીર્થ ગોવિંદઘાટ અને હેમકુંડ સાહેબનાં દર્શને - સાંપ્રદાયિક ગ્રંથ શ્રીહરિચરિત્રામૃત સાગરમાં નીલકંઠવર્ણી અને રણજિતસિંહની મુલાકાતનું વર્ણન - રણજિતસિંહ બદરીનાથનાં દર્શને - નીલકંઠવર્ણીનાં દિવ્ય સ્વરૂપમાં તેઓનું ચિત્ત સ્થિર - ગદ્ગદ્ કંઠે કહ્યું ‘હું આપને છોડીશ નહીં તો આપ હવે મને છોડશો નહીં’ નીલકંઠે તેમનો ભાવ જોયો પણ તેની અંગ સજાવટમાં રાગ જોઈને કહ્યું : ‘અમે જોગી ને તમે ભોગી, અમને વનવાસની રુચિ અને તમને મહેલની રુચિ, અમને પગે ચાલવું ગમે અને તમને હાથીએ બેસવું ગમે, અમે બધાં વ્યસનોથી ઉદાસી અને તમે એમાં રસબસ, તેથી તમારો અને અમારો સ્વભાવ કેમ મળે ? તમે નારીમાં આસક્ત અને અમે તેનાથી વિરક્ત તમારે ને અમારે કઈ રીતે પ્રીતિ થાય ? તમે અમારી મરજી પ્રમાણે વર્તો પણ અમે તમારી મરજી પ્રમાણે ન વર્તીએ તોય તમને ક્યારેક ક્રોધ થાય તેમ ન હોય તેમ તમે સ્વીકારતા હો તો અમે તમારી સાથે આવીએ. નીલકંઠની વાણીમાં સચ્ચાઈ - દર્પણ જેવી સ્પષ્ટતા - રણજિતસિંહમાં મુમુક્ષુતા તેથી પશ્ચાતાપની વેળા છે તેમ વિચારીને ગદ્ગદ્ કંઠે અશ્રુસાથે નિયમ રાખવાની તેમજ અંતરમાં અખંડ રહેવાની પ્રાર્થના - રાજાની વિલાસી પ્રકૃતિ તેને બતાવી સાથે સાથે તેની મુમુક્ષુતા પણ નજરમાં રાખી. તેના શુદ્ધ ભક્તિભાવથી કહ્યું તમે નહિ ભૂલો તો અમે ચોક્કસ આવશું તેમ કહ્યું. હરકી પેડી પર નીલકંઠવર્ણીનાં ફરીથી દર્શન - નીલકંઠવર્ણીએ નેત્રો ખોલ્યાં, રાજા પર દૃષ્ટિ - દિવ્ય શાંતિનો અનુભવ - રાજ્ય, સામ્રાજ્ય બધું મિથ્યાં લાગ્યું - વર્ણીના ચરણમાં બધું સમર્પણ કરી દેવાની ઈચ્છા - રાજ્યપાટનાં સર્વે સુખ અનિત્ય જણાય તેવી કૃપા કરવા વિનંતી. નીલકંઠને તેઓની મુમુક્ષુતાની પ્રતીતિ - જે ધર્મને રાખે તેની કીર્તિ બધે ગવાય છે. ગ્રંથોમાં જ ધર્મી રાજાઓની કીર્તિ અને અપકીર્તિનું વર્ણન - આ બંનેનો વિચાર કરી ધર્મનો મત ગ્રહણ કરવો. ધન-સ્ત્રીથી અલિપ્ત અને જગતના સુખોથી અલિપ્ત અને ભવબંધનથી છોડાવે તેવા સંત ઓળખી તેનો સંગ કરવો. આમ કહીને રાજાને માથે હાથ મૂકીને કહ્યું ‘આ મૂર્તિથી પર કોઈ નથી, એ જ્ઞાન અંતરમાં સ્થિર થશે તો રાજ્ય તમને બંધન નહીં કરે. - નીલકંઠ તેનો ભાવ જોઈ બે દિવસ તેની સાથે રહ્યા. રાજાને નીલકંઠને રાજ્ય સોંપી તેમના સાંનિધ્યમાં રહી ભક્તિ કરવાની ઈચ્છા - પરંતુ નીલકંઠનું અર્કિયનભાવે તેને આશીર્વાદ આપી આગળ પ્રયાણ. (૩) આ બંને પ્રખર ઈતિહાસ પ્રસિદ્ધ શાસકોની ભાવનાનું દર્શન - નીલકંઠવર્ણીને ગુજરાત પહોંચી ધર્મસ્થાપનનું ઉમદા કાર્ય કરવાનું લક્ષ્ય હોવાથી તેઓની ભાવના પૂરી ન કરી શક્યા. પરંતુ તેઓએ આપેલ વરદાન જાણે ૨૦૦ વર્ષ બાદ ફળીભૂત - બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે પંજાબમાં જલંધર અને મહારાષ્ટ્રમાં પુણે ખાતે ભવ્ય બી.એ.પી.એસ. મંદિર રચીને તેમાં પરબ્રહ્મ ને બ્રહ્મ સાથે સ્થાપિત કરવાનો સંકલ્પ સાકાર - શ્રીજીમહારાજ સદા ત્યાં બિરાજમાન - પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંત સ્વામી મહારાજે બંને મંદિરોમાં પ્રતિષ્ઠા કરી, ઈતિહાસના બે છેડાઓને જાણે જોડી આપ્યા છે. - બંને શાસકોને નીલકંઠવર્ણીએ આપેલ વચન - પોતે જ પોતાના ગુણાતીત સંતમાં રહીને સાકાર - દિવ્ય અવતારી પુરુષના વચનો સાકાર થઈને રહે છે તેની સહજ પ્રતીતિ.

૩. આફ્રિકા ખંડમાં ખીલ્યું આધ્યાત્મિક પ્રભાત :- (સ્વામિનારાયણ પ્રકાશ - મે, ૨૦૧૭, પાના નં. ૧૨-૧૭) અનંત જીવોનાં કલ્યાણનો સંકલ્પ લઈને ઉત્તરપ્રદેશમાં અવતરેલા ભગવાન સ્વામિનારાયણની બાલ્યકાળમાં પશ્ચિમ તરફ દૃષ્ટિ - તે દ્વારા પોતાના દિવ્ય અવતાર કાર્યનો સંકેત - પશ્ચિમમાં ફક્ત ગુજરાત સુધી જ આ દૃષ્ટિ સીમિત ન રહેતાં પશ્ચિમમાં આફ્રિકા ખંડ, યુરોપ અને છેક અમેરિકા સુધી આ દૃષ્ટિનું કિરણ લંબાયું. (૧) શ્રીજીમહારાજની પશ્ચિમ તરફની એ દિવ્ય દૃષ્ટિના પ્રતાપે વિદેશમાં સૌ પ્રથમ આફ્રિકા ખંડમાં સ્વામિનારાયણીય સત્સંગનું બીજારોપણ - આ ખંડની વિષમતાઓ વચ્ચે પણ સંસ્કારની જાળવણી, પૂજા-પાઠ, નિયમ-ધર્મમાં પણ અડીખમ - સૌરાષ્ટ્રના તેમજ ચરોતરના ભક્તો સાથે ગાનાના ભક્તરાજ હરમાનભાઈ પટેલ પૂર્વ આફ્રિકામાં શાસ્ત્રીજી મહારાજના આશીર્વાદ સાથે પહોંચ્યા. ૧૯૨૭માં ભારતમાં પરત આવ્યા અને બોયાસણમાં મોટા પુરુષોત્તમદાસ સ્વામીનાં દર્શનથી શાસ્ત્રીજી મહારાજનો વિશેષ મહિમા - આફ્રિકા જતા મોટા પુરુષોત્તમદાસ સ્વામીએ શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની પાંચ મૂર્તિઓ પૂજા માટે આપી. તેઓની એક જ મૂર્તિની માંગણી - સ્વામીએ કહ્યું પાંચેય મૂર્તિઓ કામમાં આવશે અને સત્સંગનો ઘણો વિસ્તાર થશે. (૨) મોટા પુરુષોત્તમદાસ સ્વામીના આશીર્વાદ સાથે હરમાનભાઈ આફ્રિકામાં - પાંચેય મૂર્તિઓના બળે આફ્રિકામાં સત્સંગનાં વિસ્તારનું બીજ રોપાયું. ૧૯૨૮માં નૈરોબીમાં પારાયણ - ભવ્ય શોભાયાત્રા - ૧૨૦૦ જેટલા હરિભક્તો જોડાયા - મેસર્સ કરસન મૂળજીની કંપનીમાં ઓરડો રાખી ભગવાન સ્વામિનારાયણની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા - આ નાનું સરખું સ્થાન મહદ્ પ્રેરણાનું ઉદ્ગમબિંદુ - ધીમે ધીમે શુદ્ધ ઉપાસનાના આશિક ભક્તોનું આ પ્રવૃત્તિમાં જોડાણ - આયોજનબદ્ધ સંગઠનની આવશ્યકતા - પૂર્વ આફ્રિકા સત્સંગ મંડળની સ્થાપના - જેના સ્થાપક પ્રમુખ તરીકે શ્રી મણિભાઈ આશાભાઈ પટેલની નિયુક્તિ

(૩) હરમાનભાઈ રેલ્વેની નોકરી નિમિત્તે કિબ્બેજીમાં ગયા. રેલ્વેમાં સ્ટેશન માસ્ટર તરીકે મગનભાઈનો યોગ થયો. સત્સંગની ચોટ લાગી - વ્યસનો અને નાસ્તિકતાનો ત્યાગ - મગનભાઈનો પ્રસ્તાવ આપણે પણ આપણા ઈષ્ટદેવને સંભારવા જોઈએ. આ સૂચનથી નિત્ય સાયં પ્રાર્થના અને સભાની શરૂઆત. (૪) બીજા ૪ વર્ષે ૧૯૩૨માં હરમાનભાઈ શાસ્ત્રીજી મહારાજ પ્રત્યેના અનન્ય અનુરાગથી તેમના સમાગમ માટે ખાસ ભારતમાં નિર્ગુણસ્વામીની વાતોથી અનેરી ચોટ - નગાસરમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજના સમાગમ માટે આવ્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજની દિવ્ય પ્રતિભા, અનન્ય ઉપાસક સંતો-ભક્તોનો ઉત્સાહ જોઈને ખૂબ આકર્ષણ પરદેશ ન જવા માટેના સંકલ્પો - શાસ્ત્રીજી મહારાજ સાથે તેઓ રાજપુરમાં - શાસ્ત્રીજી મહારાજને જણાવ્યું ‘આફ્રિકા જવાની ઈચ્છા નથી’ શાસ્ત્રીજી મહારાજે તેઓના મસ્તકે અભય હસ્ત સ્થાપી બળ સીંચ્યું અને આશીર્વાદ આપ્યા ‘જાઓ ત્યાં પ્રયત્ન કરજો સત્સંગ વધશે, મહારાજનો વર છે. સત્સંગ તમારા દ્વારા ઘણો વધશે.’ (૫) શાસ્ત્રીજી મહારાજના શબ્દોમાં સંજીવની - નિર્ગુણદાસ સ્વામીના થોકબંધ પત્રોના સતત પ્રવાહથી નિરંતર પોષણ - શુદ્ધ ઉપાસના, ભક્તિ અને મહિમાસભર પત્રો સૌ વાંચતા અને ઉત્સાહમાં વધારો. સત્સંગ સેવામાં જ તેઓનું જીવન-લક્ષ્ય - સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓની આફ્રિકામાં શોધ - મગનભાઈની જ્યાં જ્યાં બદલી થઈ ત્યાં ત્યાં સત્સંગની ચિનગારી - અનેક સ્થળોએ મંડળોની સ્થાપના. (૬) ભાદરણના મણિભાઈ ઉમેદભાઈ પટેલને સત્સંગનો યોગ અને અનેરો ઉત્સાહ - મકીન્ડુમાં સમૈયો ગોઠવાયો. - સત્સંગનો વિકાસ થતો - સમૈયાઓમાં મગનભાઈની વાતો - તેઓ વાતોમાં એવા ખોવાઈ જાય કે આખી રાત વાતો કરતા અને સમય થંભી જતો - થિયોસોફી સોસાયટીના સભ્ય અને બૌદ્ધિક અભિગમ ધરાવતા ભક્તરાજ શ્રી છોટાભાઈ ટી. પટેલને મહિમાની વાતોનો રંગ - આયોજનથી સત્સંગને ખૂબ વેગ - તેથી મંદિરની ખૂબ આવશ્યકતા - સન ૧૯૪૫માં નૈરોબીમાં મંદિર તૈયાર - શાસ્ત્રીજી મહારાજ દ્વારા પ્રસાદી ભૂત - પૂજન કરેલી મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા - વિદેશના વિરાટ ભાવિ સત્સંગનો મહાશિલાન્યાસ સમું મંદિર (૭) ૧૯૫૫માં યોગીજી મહારાજે આફ્રિકાની ધરતી પર પધારીને ૧૯૬૦ થી ૧૯૭૦માં ૬ મંદિરોની ભેટ - અહીંથી જ ઈંગ્લેંડ, અમેરિકા અને કેનેડાનાં સત્સંગ વન વવાયાં - સત્સંગની ચઢતી કળા - ત્યારપછી પ્રમુખસ્વામી મહારાજે તો આફ્રિકાના સત્સંગના ઈતિહાસમાં સુવર્ણ કળશ ચઢાવ્યો. તેઓએ કરેલી ૧૩ યાત્રાઓ (૮) સત્સંગ શિર સાટે, પક્ષ રાખીને આ બંધુઓ દ્વારા સમર્પણની અનેરી ભાત - તેઓનાં સમર્પણનાં અનેક ઉદાહરણો - યુગાન્ડાથી ભારતીય હકાલપટ્ટીનું ઉદાહરણ ચિરસ્મરણીય - ૧૯૭૨માં યુગાન્ડાથી તમામ ભારતીયોને બહાર કાઢ્યા. - એક માત્ર અક્ષરપુરુષોત્તમ સત્સંગ મંડળના હરિભક્તો ચિંતિત - આપણા ઠાકોરજીનું શું ? ભગવાનને મૂકીને આપણાથી ન જવાય. તેથી અક્ષરનિવાસી ભક્તરાજ સી. એમ. પટેલ તથા મહેન્દ્રભાઈ બેરિસ્ટર આવા કપરા સંજોગોમાં આર્મીના કર્નલની ધમકી છતાં જીવના જોખમે યુગાન્ડાનાં ચારે મંદિરોની મૂર્તિઓ લાવવા તૈયાર - તમામ મૂર્તિઓ અને ઠાકોરજીની બધી સામગ્રી ટ્રકોમાં ભરીને નૈરોબી લઈ આવ્યા. સ્વામીશ્રી ખૂબ પ્રસન્ન - બોલી ઊઠ્યા ‘તમે બધાએ લોયા-૩ વચનામૃત સિદ્ધ કર્યું છે. (૯) સન ૧૯૭૧થી સ્વામીશ્રીએ સંસ્થાનું આધ્યાત્મિક સુકાન સંભાળ્યા બાદ આફ્રિકા ખંડના સત્સંગને વિકસાવવાનો ખૂબ પ્રયાસ - અનેક સમર્પિત ભક્તોના ઉત્સાહથી સત્સંગનો વ્યાપ અને મંદિરોની સંખ્યામાં વધારો - સાઉથ આફ્રિકાનાં દેશોનાં બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાકીય બંધારણો ઘડાયાં - આયોજનબદ્ધ પ્રવૃત્તિઓનું માળખું રચાયું - પૂર્વ આફ્રિકા પછી મધ્ય આફ્રિકા અને દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગુજરાતી બંધુઓ સ્થાયી - ૧૯૫૯-૬૦માં યોગીજી મહારાજની આફ્રિકામાં પધરામણી - દક્ષિણ આફ્રિકાના ભક્તો દર્શને - ૧૯૭૪ થી સ્વામીશ્રીના વિચરણથી સત્સંગની હરણફાળ.

❧ સમાપ્ત ❧